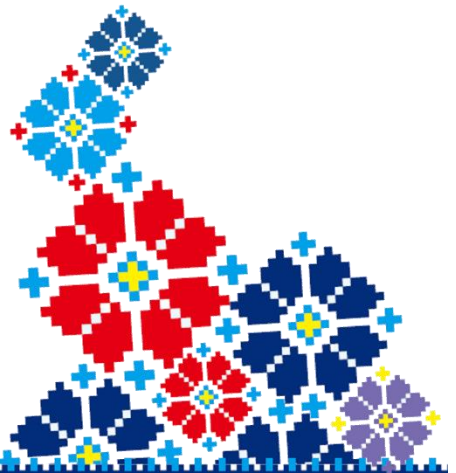

Принципи нового Кримінального кодексу України

[проф. Хавронюк М.І.]

Принципи кримінального права взагалі

- верховенства права
- законності
- юридичної визначеності
- пропорційності, у т.ч. «ultima ratio» як перш за все «принцип законодавчої етики»
- гуманізму
- індивідуальної кримінальної відповідальності
- справедливості
- вини (винної відповідальності)
- особистого характеру кримінальної відповідальності
- суб'єктивної відповідальності
- повної відповідальності
- невідворотності покарання
- економії кримінальної репресії
- демократизму ...

Розділ 1.2. Принципи кримінального закону

Чому саме така назва розділу?

Чому не:

- Принципи кримінального права?
- Принципи кримінальної відповідальності?
- Принципи Кримінального кодексу України?

Чому не Загальні засади...?

Розділ 1.2. Принципи кримінального закону

Стаття 1.2.1. Верховенство права

Стаття 1.2.2. Законність

Стаття 1.2.3. Юридична визначеність

Стаття 1.2.4. Рівність перед кримінальним законом

Стаття 1.2.5. Пропорційність

Стаття 1.2.6. Індивідуальність

Стаття 1.2.7. Гуманізм

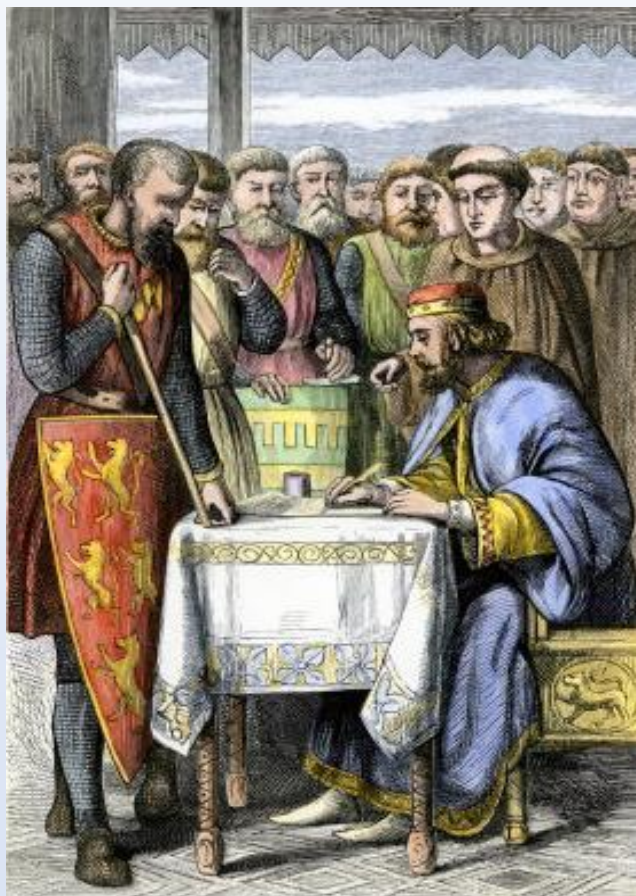
Стаття 1.2.8. Однократність

Стаття 1.2.9. Сумлінне виконання міжнародних зобов'язань

Чому саме в такому порядку? – як визначити, що важливіше?

Чому серед них немає принципу справедливості? – бо є принцип пропорційності (домірності) і рівності?

Стаття 1.2.1. Верховенство права

1. Цей Кодекс, виходячи з верховенства права, обмежує повноваження держави, запобігаючи свавільному втручанню в права і свободи людини.

(Англійська Велика хартія вольностей (1215) зобов'язала короля дотримуватися належних правових процедур: ст. 39 Хартії проголошувала, що жодна вільна людина не буде заарештована чи ув'язнена, чи позбавлена володіння, чи якимось іншим шляхом знедолена без наявності на те законного вироку згідно із законами країни)

Зауваження до ст. 1.2.1.

Зауваження рецензентів:

- зміст ст. 1.2.1 не повною мірою розкриває суть і значення принципу верховенства права;
- чи доречно надавати специфічний (і фрагментарний) кримінально-правовий зміст універсальній засаді?

Зауваження внутрішнього опонента :

- стаття у такому вигляді обмежує суть верховенства права;
- стаття неправильна за змістом – цей Кодекс ніяких повноважень держави (суверена!) не обмежує і не може обмежити. Повноваження держави визначені Конституцією;
- КК, як і будь-який закон, є лише правовим засобом, який адресований до людей (громадян, народу...) та компетентних державних органів. Тому запобігти «свавільному втручанням» може не сам Кодекс безпосередньо, а держава, яка обмежує повноваження своїх органів та посадових осіб, але це вже сфера процесу, а не матеріального права. В матеріальному праві держава це робить надаючи відповідні права громадянам (необхідна оборона і т.д.) та встановлюючи відповідальність;
- виглядає так, що цей Кодекс обмежує повноваження держави чи не у всіх сферах – у статті не сказано, що йдеться про права та свободи людини, які порушуються (можуть порушуватися) злочинами;
- якщо статтю зберегти, то її треба викласти максимально нейтрально. Наприклад: **«Цей Кодекс базується, а його застосування здійснюється на засадах верховенства права».**
- статтю можна виключити, а про верховенство права вказати в ч. 2 ст. 1.1.1: **«Цей Кодекс ґрунтується на Конституції України, а його застосування здійснюється на засадах верховенства права».**

Стаття 1.2.2. Законність

1. Не є злочином діяння, не передбачене цим Кодексом.
2. Не можуть бути застосовані покарання або інші кримінально-правові засоби, не встановлені цим Кодексом.
3. Не допускається аналогія щодо положень цього Кодексу стосовно видів та ознак злочинів, видів та розмірів кримінально-правових засобів і підстав, за яких ці засоби застосовуються або не застосовуються.

Отже:

- 1) *nullum crimen sine lege* (немає злочину без вказівки на це в законі)
- 2) *nulla poena sine lege* (немає покарання без закону)
- 3) *nullum crimen, nulla poena sine lege stricta* (немає злочину і немає покарання без конкретного закону – тобто за аналогією),
але у деяких випадках аналогія закону є можливою (практика покаже).

Пропозиція рецензентів:

у відповідній термінологічній частині Кодексу пояснити, що розуміється під аналогією кримінального закону, як це зроблено у ч. 1 ст. 8 ЦК України:

Стаття 8. Аналогія

1. Якщо цивільні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (**аналогія закону**).
2. У разі неможливості використати аналогію закону для регулювання цивільних відносин вони регулюються відповідно до загальних засад цивільного законодавства (**аналогія права**).

Стаття 1.2.3. Юридична визначеність

1. Положення кримінального закону мають відповідати вимогам належної чіткості, зрозумілості та передбачуваності, щоб давати особі можливість заздалегідь знати, які діяння є злочинами та які кримінально-правові засоби застосовуються за їх вчинення.

Питання: належної чи достатньої? Лише знати чи ще й розуміти?

Пропозиція від рецензентів:

1. Положення кримінального закону мають відповідати вимогам **достатньої** чіткості, ясності та передбачуваності, щоб давати особі можливість заздалегідь знати **і розуміти**, які діяння є злочинами, та які кримінально-правові наслідки передбачені за його вчинення.

Стаття 1.2.4. Рівність перед кримінальним законом

1. Всі особи є рівними перед кримінальним законом, положення якого застосовуються незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, місця народження, етнічного та соціального походження, майнового стану, службового становища, місця проживання, мовних або інших ознак.
2. Не вважаються порушенням принципу рівності перед кримінальним законом положення цього Кодексу, що визначають особливості кримінально-правових засобів щодо неповнолітніх та молодих осіб, вагітних жінок та деяких інших категорій осіб.

“деяких інших категорій осіб” – іноземців, осіб, які раніше вчинили злочин, обмежено осудних осіб, осіб, які вчинили злочини у співучасті, службових осіб тощо.

Стаття 1.2.5. Пропорційність

1. Кримінально-правові засоби є крайніми засобами реагування держави на протиправні діяння. [ultima ratio]
2. Пропорційність є основою класифікації злочинів.
3. Покарання та інші кримінально-правові засоби встановлюються пропорційно до ступеня тяжкості злочину і застосовуються пропорційно до ступеня тяжкості злочину та особи винного.
4. Більш суворий кримінально-правовий засіб встановлюється та застосовується тільки тоді, коли менш суворого засобу недостатньо для виконання завдання цього Кодексу.

Стаття 1.2.6. Індивідуальність

1. Кримінально-правові засоби мають індивідуальний характер. Не допускаються колективна відповідальність і відповідальність за діяння інших осіб.
2. Не вважаються порушенням принципу індивідуальності застосування кримінально-правових засобів до співчасників злочину, а також до юридичних осіб.

Питання: чи не варто ч. 2 ст. 1.2.6 розширити з урахуванням положень статей 2.5.7 (Необережне співзаподіяння шкоди) і 2.5.8 (Причетність до злочину)?

Тобто викласти її так:

“2. Не вважаються порушенням принципу індивідуальності застосування кримінально-правових засобів до співчасників злочину, **співзаподіювачів шкоди та осіб, причетних до злочину**, а також до юридичних осіб”.

Стаття 1.2.7. Гуманізм

1. Цей Кодекс забезпечує визнання та дотримання прав, свобод і законних інтересів потерпілого, у тому числі права на реституцію та компенсацію.
2. Покарання та інші кримінально-правові засоби не мають на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність.
3. Здійснення прав особи, щодо якої застосовується цей Кодекс, не має шкодити правам потерпілого.

Зауваження рецензентів:

- є сумнів стосовно того, що положення ч. 3 має безпосередній стосунок до принципу гуманізму
- у ст. 1.2.7 (за винятком ч. 2) не відображені інші прояви гуманізму, які стосуються порушника (амністія, призначення покарання за наявності обставини, що пом'якшують покарання тощо). І хіба ч. 3 ст. 1.2.5 проєкту щодо «мінімізації» кримінально-правового впливу не є проявом гуманізму?
- Врахувати думку Л.Ю. Тімофєєвої (Гуманістична парадигма: досвід, виклики та перспективи кримінального права України. Харків: Право, 2020): «**Кримінальний кодекс України регулює питання встановлення доцільного та гуманного обмеження прав і свобод суб'єктів злочину**».

Стаття 1.2.8. Однократність

1. Особа не може бути піддана покаранню та іншим кримінально-правовим засобам за цим Кодексом більше одного разу за те саме діяння.
2. Не вважається порушенням принципу однократності застосування судом України покарання та інших кримінально-правових засобів до особи, засудженої іноземним судом за те саме діяння.

Пропозиція щодо редакційного уточнення від рецензентів:

“До особи не можуть бути застосовані покарання та інші кримінально-правові засоби за цим Кодексом більше одного разу за те саме діяння.”

Стаття 1.2.9. Сумлінне виконання міжнародних зобов'язань

1. Цей Кодекс має відповідати чинним міжнародним договорам, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.
2. Якщо для надання згоди на обов'язковість для України подається міжнародний договір, виконання якого потребує змін до цього Кодексу, то проект закону про внесення таких змін вноситься на розгляд Верховної Ради України разом з проектом закону про ратифікацію (приєднання) і вони приймаються одночасно.
3. Цей Кодекс застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини щодо України.

Пропозиції рецензентів:

- із назви статті виключити слово «Сумлінне»
- якою мірою КК здатен відповідати рішенням ЄСПЛ (може, правовим позиціям?). Чи доречно закріплювати положення про відповідність тексту КК практиці ЄСПЛ? Хіба це можливо?
- наведені в ст. 1.2.9 положення є важливими і потрібними, однак вони за своїм змістом і спрямованістю навряд чи охоплюються поняттям кримінально-правового принципу. Під останніми розуміються «спрямовані на вирішення завдань кримінального права найбільш загальні положення, закріплені кримінальним законодавством, які виражають соціальну обумовленість кримінального закону, визначають структуру та зміст кримінального права, відображають його метод, виступають у вигляді нормативної основи регулювання кримінально-правових відносин та відображають рівень суспільної правосвідомості» (див.: Гацелюк В.О. Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади концепції): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Луганськ, 2004. С. 8).

Розглянути питання про перенесення уточненої ст. 1.2.9 у розділ 1.1 «Вихідні положення».

Стаття 1.2.10. Забезпечення відповідності та застосування кримінального закону його принципам

1. Цей Кодекс застосовується відповідно до принципів, визначених у його статтях 1.2.1 – 1.2.9.
2. Проект Закону про внесення змін до цього Кодексу розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Пленуму Верховного Суду України щодо його відповідності вимогам статей 1.2.1–1.2.9 цього Кодексу.

Пропозиція рецензентів:

чи не слід у цій же статті КК закріпити обов'язок правозастосувача керуватись принципами кримінального закону (посилатись на них тощо) – взагалі чи у певних ситуаціях (наприклад, коли застосування норм КК передбачає розсуд правозастосувача)? Адже важливо, щоб не лише текст КК відповідав проголошеним принципам, а й практика його застосування.